

opførelsen i 1100-1200-tallet har haft et mere fælles forhold til deres kirker, som gennemsnitligt var større og dermed mere »demokratiske« end de sjællandske. Gotikken var for dem ikke på samme måde en reaktion imod den romanske kirkes herskabsfunktion. Hvis de gotiske hvælve i Fjenneslev kirke havde til formål at skjule det berømte herskabsarrangement – og det er et interessant perspektiv hos Wienberg – så var der ikke så stort behov for hvælve i Jylland, da der her ikke var meget at skjule.

Jes Wienberg har detaljeret gennemgået de mange kirker og opstiller en række statistiske oversigtskort, som er uhyre nyttige. Hans bog fylder godt op i et forskningsmæssigt hul. Med sine mange oplysninger og indfaldsvinkler bringer den os til at forstå, hvorfor juledekorationernes kirker altid skal være gotiske.

Axel Bolvig

JØRGEN ELSØE JENSEN: Danmarks Middelalderlige Byplaner. Fyn med om-
liggende øer. Dansk Komité for Byhistorie. Odense Universitetsforlag 1992.
176 s., ill. og kort, 225 kr.

Med dette bind om byplaner på Fyn og omliggende øer indledes en serie om de middelalderlige byplaner i det nuværende Danmark. Serien er skrevet af Jørgen Elsøe Jensen og udgives med støtte fra Planstyrelsen og i samarbejde med Dansk Komité for Byhistorie. Registreringen og udgivelsen af de middelalderlige byplaner er et led i Danmarks opfyldelse af Granada-konventionen om bevaringen af Europas arkitekturarv, hvor arkitektur ikke blot opfattes som enkeltstående bygninger og monumenter, men tillige søges forstået i dens rummelige sammenhæng. Nationalt knytter projektet an til Hugo Matthiessens omfattende topografiske arbejde i århundredets første halvdel, et arbejde, som har præget generationer af historikere, arkæologer og arkitekter.

Desværre omhandler serien kun byer i det nuværende Danmark. Enhver beskæftigelse med middelalderens Danmark må gå ud over den i historisk sammenhæng unge grænse fra 1920 og tillige omfatte hertugdømmerne (eller i det mindste Slesvig) samt Skåne, Halland og Blekinge. Ikke mindst ved arbejdet med byer er dette nødvendigt; nogle af periodens ældste og mest interessante byer (Hedeby/Slesvig og Lund) ligger udenfor det nuværende Danmark – tilsvarende var Malmø vel nok en af de mest betydningsfulde senmiddelalderlige byer. Den geografiske afgrænsning forringer seriens værdi som opslagsværk for middelalderhistorikere og -arkæologer, ligesom den givetvis vanskeliggør forfatterens syntesedannelse. Forfatteren kommenterer ikke selv den geografiske afgrænsning, men jeg går ud fra, at det er de bevilligende myndigheder, som ikke ønsker at støtte »grænseoverskridende« projekter. Det er synd, for alle anstrengelser til trods er og bliver et værk kun omfattende det halve middelalderlige Danmark en torso.

Det foreliggende bind er det første i serien og indeholder udover en fyldig gennemgang af de enkelte fynske byers byplaner tillige en indledning, hvori der redegøres for en række metodiske og teoretiske overvejelser, som må antages at være gældende for hele serien.

Byernes lokalisering og planlægning tilskrives af forfatteren helt ensidigt

handelen, noget som må siges at være stærkt omdiskuteret. Ikke mindst synes det vanskeligt alene ud fra handelen at forstå det radikale nybrud, der sker fra slutningen af det 10. århundrede til begyndelsen af det 12. århundrede, hvor antallet af byer – eller måske snarere urbaniserede bebyggelser – synes at eksplodere. Handelen har naturligvis spillet en ikke ubetydelig rolle, men idag tillægger man tillige redistributionen af landbrugets ressourcer baseret på den feudale og regale økonomi med de urbaniserede bebyggelser som omdrejningspunkt en stor betydning for disses udvikling. Det kan også tjene til forklaring af, hvorfor enkelte byer (f.eks. Roskilde og Lund) udviklede sig til store centre, et forhold, som ikke skyldtes fri handel, men primært disse byers rolle som politisk og religiøst funderede redistributionscentre. I det hele taget synes forfatterens gentagne fremhævelser af »markedsøkonomiens« betydning ikke at være overbevisende begrundet.

Forfatteren mener ud fra sine studier af byplanerne at kunne fastslå, at disse er oprindelige, dvs. at grundstrukturen i gadeforløb m.v. går tilbage til anlæggelsesfasen, hvilket på Fyn typisk vil sige det 12. århundrede. Andre undersøgelser synes imidlertid at vise, at der i løbet af middelalderen kan foregå radikale ændringer af byplanen. Udgravninger i Slesvig by har således afsløret, at torvet (Rathausmarkt), som alle troede var oprindeligt, først er kommet til i det 13. århundrede, hvor det blev udlagt over en tidligere kirkebygning, kirkegård og almindelig bebyggelse. Udlægningen af torvet må i Slesvigs tilfælde have betydet en omlægning af byens trafik. Det er muligt, at byplanerne for Fyns vedkommende går tilbage til byernes anlæggelsestidspunkt, men på basis heraf at drage konklusioner for alle de danske middelalderlige byers vedkommende synes ikke holdbart – alene forholdene i Slesvig by taler herimod.

Den væsentligste del af bindet er imidlertid ikke teoridannelsen, men gennemgangen af de 10 middelalderlige byplaner på Fyn og omliggende øer. Hver by behandles indgående med en redegørelse for byens placering i landskabet, for oplandstrafikkens veje, gadenettets udfoldelse etc. Hver by indplaceres i en overordnet typologi af byplaner, ligesom byens alder og senere udvikling diskuteres. Beskrivelsen af de enkelte byer er anskueligt illustreret med kort og fotos. Endelig er der for hver by en fyldig litteraturliste. Serien kan stærkt anbefales til alle, som arbejder med middelalderlige byer og disses senere udvikling, og man får ligefrem lyst til at anvende bogen som guide ved byvandring.

Poul-Erik Bjørn Nielsen

Jydske Lov 750 år. Red. af OLE FENGER og CHR. R. JANSEN. Viborg, Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland, 1991. 312 sider, ill. 375 kr.

Jubilæumsværket om Jyske Lov er af høj standard. Det indeholder lutter vægtige bidrag af 17 estimerede forskere, selve lovteksten på nutidsdansk, omhyggeligt redigerede billedtekster og henvisninger. En beskeden note omtaler en lokal komité, der sammen med Landsarkivet i Viborg har forestået udgivelsen. Den har gjort sit arbejde godt.

Bidragene falder naturligt i små grupper. Først kommer den europæiske og danske baggrund, som Stig Jørgensen, Michael H. Gelting, Ole Fenger, Helge